

Doç. Dr. Tamer YILDIRIM

Sakarya Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Sakarya/TÜRKİYE
tyildirim@sakarya.edu.tr
ORCID

**UMUTSUZLUK, ÖLÜM VE
TATMİNSİZLİĞE EDEBİ BAKIŞ:
TATAR ÇÖLÜ**

A LITERARY PERSPECTIVE ON
DESPAIR, DEATH AND
DISSATISFACTION: *THE TARTAR
STEPPE*

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 11.05.2023	Received Date: 11.05.2023
Kabul Tarihi: 22.09.2023	Accepted Date: 22.09.2023
Yayımlanma Tarihi: 31.10.2023	Date Published: 31.10.2023

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atf/Citation

Yıldırım, Tamer, "Umutsuzluk, Ölüm ve Tatminsizliğe Edebi Bakış: *Tatar Çölü*", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 9, Sayı 19, Güz 2023, s. 342-353.

Yıldırım, Tamer, "A Literary Perspective on Despair, Death and Dissatisfaction: *The Tartar Steppe*", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 9, Volume 19, Fall 2023, p. 342-353.

10.28981/hikmet.1296087

Doç. Dr. Tamer YILDIRIM

UMUTSUZLUK, ÖLÜM VE TATMİNSİZLİĞE EDEBİ BAKIŞ: TATAR ÇÖLÜ

A LITERARY PERSPECTIVE ON DESPAIR, DEATH AND DISSATISFACTION: THE
TARTAR STEPPE

ÖZ

Yazar Dino Buzzati (1906-1972), tarihsel ortamı, kişisel felsefesi, hem gazeteci hem de sanatçı olarak deneyimlerinin farklı yönlerini algısal bir şekilde birleştirmiştir. Yazdığı *Tatar Çölü* adlı romanında kendini çöllere hapsedmiş ve hapsedecek olan insanları anlatmıştır. Romanın kahramanı insanlara objektif olarak bakan, disiplinli bir kişi olarak tanıtilen Subay Drago; alışkanlıkları içinde kendini unutarak akıp giden zamana yenik düşen modern dönem insanını temsil etmektedir. *Tatar Çölü* okurları için moral bozucu olarak görülebilir ama onun yapmak istediği, modern yaşamdaki insana içinde yaşadığı hayatı göstermeye çalışmaktır. *Tatar Çölü*, var olma cesareti gösterememenin bir ifadesi olarak insan deneyimindeki tekrarın doğasını anlama noktasında önemli unsurları içerir. *Tatar Çölü* bu yönüyle bir sorgulama, sorgulatma işlevine sahip bir roman olma özelliğini gösterir. Edebiyatın işlevlerinden biri de kişinin sahip olduğu yoğun duyguların somut bir aracı olmasıdır. Burada işin içine estetik kaygı girince konunun anlaşılması daha kolay bir hâl almaktadır. Varoluşçuluğun edebî olarak ifade edilmesinde J. P. Sartre, A. Camus, F. Kafka, F. Dostoyevski gibi isimlerin yanına Buzzati'yi ve onun özellikle *Tatar Çölü*'nü eklememiz gerekir. Makalede *Tatar Çölü* adlı eser varoluşçu düşüncenin temel kavramları olan umut, umutsuzluk, ölüm, yabancılaşma, tekerrür kavramları ekseninde ele alındı ve insanı bu tür olumsuz, kaygı verici duygulardan kurtaracak olanın sevgi olabileceği belirtildi. Zira yaşam, biz onu sevdiğçe anlam kazanır. Burada felsefenin görece kavramsal ağır yapısından ziyade roman gibi düşüncenin estetik yönünü ön plana çıkaran eserlerle daha anlaşılır bir formda sunulabileceğinin imkânını göstermeye çalıştık

Anahtar Kelimeler: Dino Buzzati, *Tatar Çölü*, Umutsuzluk, Yabancılaşma, Tekrar.

ABSTRACT

The writer Dino Buzzati (1906-1972), perceptively integrated the historical setting, his personal philosophy, and features of his experiences both as a journalist and as an artist. In his novel *The Tartar Steppe*, he depicted people who had imprisoned themselves and would imprison in the steppe. The protagonist of the novel, Drago, an officer who is portrayed as a disciplined person who objectively views people, personifies the modern-day man who forgets himself in his habits and succumbs to the passing of time. *The Tartar Steppe* can be deemed depressing, for its readers but what it tries to do is to show the modern man the life he lives in. As an expression of not having the courage to exist, *The Tartar Steppe* holds important elements for understanding the nature of repetition in human experience. In this respect, *The Tartar Steppe* demonstrates the characteristic of being a novel that has the function of questioning and making us raise questions. One of the functions of literature is to be a concrete vehicle for the intense emotions a person has. When aesthetic concerns are also brought into the picture, the subject becomes easier to understand. For the literary expression of existentialism, we should add Buzzati and especially his *The Tartar Steppe* to names such as J. P. Sartre, A. Camus, F. Kafka, and F. Dostoyevsky. In article, was tackled *The Tartar Steppe* on the axis of the basic concepts of existentialist thought: hope, despair, death, alienation, and repetition. To conclude, was stated that what can save human beings from such negative and worrisome feelings can be based on love, because life makes sense as long as we love it. We tried to demonstrate the possibility that this can be presented in a more comprehensible form through works such as novels that prioritize the aesthetic aspect of thought rather than the relatively conceptually heavy structure of philosophy.

Keywords: Dino Buzzati, *The Tartar Steppe*, Prospect, Despair, Alienation, Repetition.

Giriş

Tarih içerisinde farklı türlerde oluşturulan metinler, işaret ettiği meselelere dair hem geçmişten aldığı etkileri hem günümüze kattığı manaları hem de geleceğe sunacağı mesajları iletme imkânını kendinde bulundurur. Bir metinle entelektüel bir ilişki kurarak ve yazarın ferasetini anlayarak eleştirel bir değerlendirmede bulunulabilir. Bunun için okunan metnin bir felsefe veya siyaset kitabı olması gerekliliği yoktur. Yeri geldiğinde ustalıkla bir şekilde oluşturulmuş bir romanda insana düşünsel anlamda pek çok farklı değerlendirmenin kapısını açabilir. Dolayısıyla bir metni entelektüel bir ilgiyle okumak daha doğru bir bakış açısı oluşturmak anlamına gelir. Bir yönüyle hemen her yazar, yazılarına kendinden, kendi duygularından bir şeyler katar. Bazı yazarlarda bu biraz daha fazla iken bazıları bunu azaltmaya çalışır. Özellikle roman ve hikâyelerde seçilen kahraman ve yazar için bazen insanları uyaran bir uyarıcı rolüne bürünür. Fakat aslolan yazarın okuyucuları kendi yaşamlarına bakmaya davet etmesidir.

İtalyan yazar Dino Buzzati'nin roman, öykü, tiyatro oyunu türündeki eserlerinde yaşamın amansız geçişine ilişkin felsefi ve sembolik hikâyeler, metafizik alegoriler, karamsarlıklar bulunmaktadır. Buzzati'nin adeta korku tarafından boğulmuş karakterleri, kendilerini bir izolasyon ve sürekli bekleme durumunda bulurlar. İki dünya savaşı ve aralıklı olarak yaptığı askerlik yıllarının üzerinde bıraktığı etkinin bir yansıması olarak bu gibi unsurların yoğunluklu bir şekilde eserlerinde yer alması doğal bir durumdur. *Tatar Çölü* belki de Buzzati'nin içinde yaşadığı zaman diliminde hissettiği duyguların, düşünsel salınımların bir dışa vurumu şeklinde ortaya konulmuştur. Romanın cevaplamaya çalıştığı temel soru modern zaman insanının yaşamının anlamının ne olduğudur?

Romandan Gerçek Yaşama

Tatar Çölü, subay olarak bir kaleye (Bastiani) atanan Drago'nun göreve başlamasından ölümüne kadar olan yaşamını anlatır. Eylemler sahte bir savaşın etrafında şekillenir. Drago, inandığı yüce kaderi beklerken gerçek olasılıkları çarçur eden birisi haline gelir. Eril bir kahramanlık ihtiyacı kendini gösterir. Sakatlanmış bir çağın çocuğu olmak da buna eklenebilir. Drago'nun kalede rutin görevlerin monoton ritmiyle geçirdiği dört ay, onu burada kalma tuzağına düşürmeye yeter. Ruhunu, kendisini daha önce dayanılmaz olan askerlik hayatına yavaş yavaş alıştırmış ve kalan ömrünü bu kalede geçirir. Romanın sonunda Drago, fırsatlar geçip gittiği için pişmandır. Çünkü beklediği savaş gerçekleşmemiş, arzuladığı kahramanlığı da elde edememiştir. İnsanın yapmaya değer bir şeyler bulabileceği alan yalnızca savaşlar değildir. Fakat sonuç, vasat bir yaşam ve sıradan bir ölümdür. Sıradan ölümlüler kahramanca bir duruş sergilemeye çalışır. Modern dönemdeki pek çok insanın yaşamındaki en büyük maceranın, macera yokluğu olduğu gerçeği kendini göstermektedir. Romanda insanın kalede uğradığı zihni ve duygusal zararlar ön plana çıkarılır. Kalenin sınırları içinde duyuların körleşmesine, her gün aynı saatte ve şekilde yapılan işlerin bezdirici tekdüzeliğine, sürekli tekrarlanan bu faaliyetlerin

mutlak faydasızlığına işaret edilir. Tıpkı bir fabrikada çalışan veya büroda bir bilgisayar ekranında saatlerce kalan insanların her gün yaşadığı bir döngü gibi. Bu sınırlar içinde yapılan her farklı karşı çıkma şekli kişiye en son ümitsizlik olarak geri döner. Bu, insan olmanın ortadan kalkması, duyuların zarar görmesi, yaratıcı potansiyelin bir kenara bırakılması demektir. Değişmesi için beklenen o günün gelmemesi ve ertelenmesi durumu burada kendini gösterir. Herkes bir gün kendini göstereceği anın gelmesini bekler ama o an gelmeden yaşam biter.

Drago bir vazife adamı gibidir. Vazife ahlakı onu en iyi şekilde yapmayı gerektirir. Vazifenin içeriği bu anlamda önemli değildir. İnsana sunduğu, insandan aldıklarını ikinci plana atmayı gerektirir. Burada Drago'nun mücadelecisi bir ruhu bulunmamaktadır, pasif bir kişiliğe sahiptir. Bu pasifliği, ruhsal yani hayal dünyasında aşmaktadır. Romanda başka kahramanlarda bulunmaktadır; diğer komuta zincirinde görevli olan Ortiz, Prodocimo, Filimore talihe boyun eğmeyip, verili olana bağlı kalmayarak buna karşı çıkıp diyalektiğin bir diğer boyutuna geçme cesareti göstermişlerdir.

Kişi yaptığı işin, yazdığı eserlerin, anlattığı konunun çok önemli olduğu şuuruyla bunu gerçekleştirir. İşin önemli olarak görülmesi, işi yapan kişinin de önemli görülmesini sağlayacağından vazgeçilmez bir düşünce olarak değerlendirilir ve her iş kolunda durumun böyle olduğu söylenebilir. Romanda yer alan kalede düşmanı bekleme ve onlarla savaşma düşüncesi askerlerin temel ülküsü gibi bir duruma getirilmiştir. Bunu eserin yazıldığı dönemle ilişkili olarak ele almamız gerekir. Eserin yazıldığı dönem II. Dünya Savaşı'na denk gelmektedir. Savaş kahramanlıklarının anlatıldığı, yüceltildiği bir ortamda oldukça anlamlı hale gelmektedir.

Mekân ve zaman roman kahramanlarının yazgılarını da simgeler. İnsanın zamansallığı gibi mekânsallığının zorunlu olması söz konusudur. Fakat romanda mekân açık bir şekilde belirtilmemiştir. Çünkü herkes benzer bir yerde kendi çölünde yaşamaktadır. Bizim çölümüz neresi? Yaptığımız işimiz mi? Bulduğumuz mekân mı? İçinde olduğumuz zaman mı? İnsanın bunlardan kurtulmasını söylemek zordur. Çünkü insan kategorik olarak bir yerde, bir zaman diliminde ve bir eylemde bulunmak zorundadır. Burada önemli olan şey kişinin bunların farkında olmasıdır. Roman okunurken kişinin kendi yazgısını bu bağlamlarda düşünmesi gerekir.

Umut, varoluş biçimlerinden birine dönüştüğünden yöneldiği nesnenin ne olduğu çok önemli değildir ve bu kişiden kişiye değişebilir. Umutsuzluk duygusu ise insanı canlılar hiyerarşisinde diğerlerden ayıran en önemli yönü oluşturur. Paradoksal olarak umutsuzluk umudu doğuran bir ögeye, umutsuzluk belli zaman sonra bir varlık biçimine dönüşür. Umut ve umutsuzluk birbirini besleyen iki varoluş biçimidir. Bunun eylemi de beklenti olarak kendisini ortaya koyar. Bu, evrensel bir insan gerçekliğinin olduğunun bir ifadesidir. Beklemek herhangi bir harekete geçmeden yaşamı anlamlı kılan tek edim olarak ortaya çıkar. Umut, umutsuzluk, hastalık, acı bunlar bütün insanların varoluşunu algılamasının farklı formları olma niteliği vardır. Bunların hepsi içinde daha

iyiye doğru bir beklentiye kendinde bulundurur. İnsanoğlu dünyaya düşmüş ve inanalar için bunu anlamlandırmanın tek yolu cennet beklentisine dönüşmüştür. Bu uzak beklentinin bir de yaşamdaki beklentiye içeren hususları bulunmaktadır. Romanda anlatılan kaledeki yaşamın pek çok unsuru bu alışkanlığın tekrarını içermektedir. Yemek yemek, kalkmak, giyinmek günlük rutin işlerin hemen hepsi bir düzen içerisinde devam etmektedir; “Borular çalabilir, savaş türkeleri duyulabilir, kuzeyden ürkütücü haberler gelebilirdi, bir tek bunlarla kalsa Drogo yine de kaleden giderdi; ama şimdiden alışkanlıkların uyusukluğunu, askerlere özgü kibiri, her günkü duvarlara karşı duyulan evcil bir aşkı duyumsamaya başlamıştı. Görevin monoton ritmi çerçevesinde dört ay onu tuzaga düşürmeye yetmişti. Başlangıçta ona dayanılmaz bir angarya gibi görünen nöbetler yavaş yavaş bir alışkanlık halini almış, yönetmelikleri, söylemek istediğini ifade etmeyi, üstlerin küçük takıntılarını, tabyaların yer şekillerini, nöbetçilerin yerlerini, rüzgârdan iyi korunan kuytuları, boruların dilini öğrenmişti. Göreve hâkim olmaktan özel bir keyif alıyor, askerler ve astsubayların kendisine karşı duydukları giderek artan saygıdan hoşlanıyordu... Arkadaşları da bir alışkanlık haline gelmişti... Hep alışkanlık haline gelmişti. Hep birer alışkanlıktı” (Buzzati, 2019, 71-72). Varoluşun duyusal yönü insanın kaldığı/düştüğü yeri yalancı cennet olarak görmesini beraberinde getirebilir. Dünyaya düşüş durumunu umut ve bekleme bazen daha da arttırabilir. Umut insanı uzun sürecek bir bekleyişin içine sokar ki bu bazen kişinin ölümüne kadar devam eder.

Yaşama Anlam Katmak: Umut ve Umutsuzluk

Tatar Çölü'nde gelecekte gerçekleşecek asıl olan ve insanların bekledikleri kendilerini gösterecekleri olaylarla karşılaşmak umudu temele alınmıştır. Umut, bir şeyin olmasını beklemek ve onu arzu etmek, kendimizle ilgili bir istekte bulunmak demektir. Bu yönüyle baktığımızda umut kişinin arzulanmış şeyi beklemesidir. Kişinin boş umutlarla dolu umutlar arasında belirgin ayrımlar yapması gerekir. Bu yapılmadığında umutsuzluk kendini bir şekilde sunacaktır. Umutsuzluğun kaynağı olarak da ölüm, yalnızlık ve tatminsizlik olarak kendini gösterecektir. *Tatar Çölü*'nde de modern toplumdaki bireyler umutsuzluk hastalığına yakalanmış ve tedavi olarak da paradoksal olanı benimsemek sunulmuştur. Çünkü paradoks bir inanma çeşididir ve iman ise umutsuzluk içindeki bireylerin kurtuluş yoludur. Dolayısıyla umut sadece inananlar için bir erdemdir (Comte-Sponville, 2019, 83). Sören Kierkegaard için umutsuzluğa düşmenin tersi inanmaktır ve o, varoluş ve gelecekte olması beklenen şeye inanmak için imkânlar olarak umudun psikolojik dinamiğinden söz eder. Kierkegaard'a göre kaderciler benliklerini kaybeden umutsuzlardır. Çünkü onlar için yalnızca zorunluluk vardır (...) Kişilik, olabilir ve zorunluluğun sentezidir (...) Bundan dolayı kadercilik (...) özü gereği suskunluktur, sessiz boyun eğmedir, dua etme yetersizliğidir (Kierkegaard, 2010, 50). *Tatar Çölü*'nde umutsuzluk mu yoksa umutsuzluk mu temele alınmıştır? diye sordüğümüzde bunun cevabını Kierkegaard'da bulmayız. Çünkü Kierkegaard'da bu kavramlar farklı anlama gelecek şekilde kullanılmış gibidir. Mutlu olmayı umduğunuz sürece mutlu

değilsinizdir çünkü umut, mutluluk değil mutluluk beklentisidir. “Umut yaşatır” derler fakat kötü bir şekilde yaşatır. Çünkü insan daha iyi yaşamak ister. Dolayısıyla umudun bir işkence olduğu, umutsuz olanın mutlu olduğu ve umutsuzluğun en büyük mutluluk olduğu düşüncesi paradoksal bir ifade olma özelliğini kendinde bulundurur (Comte-Sponville, 2020, 152, 337). Çünkü umut hayata keyif katan bir tutum olarak değil büyük bir umutsuzluk durumu şeklinde ortaya çıkar. Dolayısıyla eski dönem Stoa düşüncesinde bulunan temel ilkedeki olduğu gibi “daha az umut etmek ve daha çok sevmek” gerekir.

Tatar Çölü romanının kahramanı Drago, yaşamın içinde yaşarken güçsüz omuzlarında ona büyük ve çetin zorluğu taşıyan bir şeyler vardır. O bir şey kaybetti mi? Kim bilir. Belki eski kız arkadaşını, yaşamını yaşamayı veya belki de her şeyi kaybetti. Dünyadaki her şeyi bir süs, bir aldanma ve övünme olarak algılayan saçma bir durum var ortada. Üstün idealleri olan kişi bunu önemsemez. Çünkü hedefe varmadan durmadır bu. Yaşamın amacını bu kadar basite indirgemek yaşamın kendisini atlamak ve asıl elde edilmesi gerekeni kaçırmak demektir. İnsanın potansiyel olarak kendisinde bulundurduğu unsurları gerçekleştirmek için hareket halinde olmayı gerektirmektedir. Çünkü yaşamın yapım halinde olan bir tarihi ve bunu ortaya koyan hareket denilen unsuru vardır. Sistem, ideoloji, farklı öğretisi gibi unsurlar bizim yaşamımızı ve kararlarımızı belirleyen şeyler değildir. Fizyolojik, sosyolojik, tarihsel veya psikik nedenler bilinçsizdir. Yaşamı adlandırmak, adaleti sağlamak gibi unsurlar bir bilince sahip olan insana düşen görevlerdir, sisteme veya ideoloji veya öğretime değil. Sorumluluk denen şey budur ve sorumluluk sadece insana düşen bir şeydir.

Yaşamın kendisinin bazen anlamsızlaşması söz konusu olabilir. Yaşamın anı yaşamak için olduğunu anlamalı, beklemenin ve gelecek/gelmeyecek anlar için hazırlanmaya yeterli olmadığını kavramak gerekir. Modern dönemde pek çok kişinin başına geldiği gibi romanda çölün ortasında unutulmuş bir kalede, gelmeyecek bir düşmanın beklenişi ve sonuçta insanların gerçek ve soğuk yaşadığı yalnızlığı ve aynı soğuklukta ölümü ve unutuluşu ele alınmaktadır. Yaşamın kendisi beklemese de insan yaşamından her şeyin daha anlamlı hale geleceğini bekler. Fakat olan şey kişinin yaşamını aynen yaşayıp gitmesidir. Sürekli bir tekrar içinde zamanın durdurulamaması ve yarın umuduyla sonun gelmesi. Yaşamın güzel olmasını sağlayan şeyler çoğu insana göre aile, arkadaş, sevgili, eş gibi özel insanların varlığıdır. Drago'nun yaşamında en azından çalışma arkadaşları vardı. Fakat bu ikincil kişi konumunda olanlar onun yalnızlaşmasını, yabancılaşmasını engelleyemedi. Bir anlamda insanoğlu yeryüzünde sevginin sınırlılığıyla, yarım kalmışlığıyla başa çıkmak zorunda kalmaktadır.

Romanda anlatılanlardan hareketle şu düşünülebilir insan alışlagelen şeylerden ne kadar uzaklaşabilir. Örneğin; ailesinden, arkadaşlarından, ülkesinden vd. insan içinde bulunduğu ortamdan ne kadar uzaklaşabilir. Her şey sürekli uyumlu bir tekrar haline gelmişse? İnsanın işi veya eşi ile olan ilişkisi zaman dediğimiz mefhumu oldukça belirsiz bir hale getirir. İnsanın düzenli bir

yaşama girdiğinde kendisini değiştirmesini gerektirecek çok fazla şey kalmamıştır. Kierkegaard'ın varoluşçu düşüncesinde evlilik ve düzenli iş yaşamı tekrar için devamin bir nedeni olarak değerlendirilir. Burada Drago'nun estetik aşamadan çıkıp etik aşamaya girip burada kalması gibi bir durum var ki çoğu insan böyle bir halde ömrünü tamamlar. Eğer Drago, kaleden ayrılıp bir başka yerde mesela şehir merkezinde bir göreve gelseydi bu tekrar kendisini farklı bir formda yine devam ettirecekti.

Yaşamak, yaşama tutunmak, hedefleri olup bunları gerçekleştirmek için çabalamak ve cesaret göstermek gerekir. İnsan değişiklikler yapmak için neyi beklemektedir? Bu değişiklikleri yapmak için hemen mi başlarsınız, bir ay sonra mı yoksa yaşamınızın sonuna kadar mı beklersiniz? Genellikle insanoğlu, alışkanlıkların bildik rahatlığını kaybetmemek için geleceğini umduğu tek bir önemli anı, olayı, başarıyı, önemsenmeyi ve onu beklemeyi tercih eder adeta beklemeye kendini mecbur kılar. Oysa yaşam, beklemek ve hazırlanmak için değil yaşamak için olmasına rağmen varoluşsal olarak bakıldığında ölüm, yaşamın tek olası sonucu olarak değerlendirildiğinden, insanın onurlu bir şekilde ölmesi en büyük kahramanlık eylemi değerinde görülmüştür. Fakat *Tatar Çölü*'nde anlatılan ölüm ise, umutsuzluğun nihai sonucu olarak bir varoluş problemini içermektedir. Roman kahramanı Drago'nun gerçek düşmanı çölden asla gelmeyen düşmanları değil evine dönüş yolunda bir handa kendisini bulan ölüm olmuştur. İnsanoğlu önünde uzun bir zaman olduğu için hiçbir zaman gelmeyecek o anı bekler. Ölüm esnasında bile o anın geleceğine dair bir düşünceye sahip olunur. Yaşamın gençlik hırısından yaşlıların hayal kırıklığına geçişini ve derken ölümün insanın anlam arayışının beyhudeliğine yönelten varoluşçu tema olarak burada fark edilebilir. Fakat Buzzati'nin amacı adeta varoluş problemlerini çözmek veya açıklamak değil, aydınlatmaya çalışmak şeklinde görülmektedir. Bu yönüyle *Tatar Çölü*, modern dönemde insanın kendini ve yaşamını anlaması noktasında düşünmek için alanlar açan eserlerden biridir. Dolayısıyla *Tatar Çölü*'ndeki çöl kafkavari bir benzetme niteliğini Camus tadında size sizi sorgulatacak bir özelliği kendinde barındırır. Kendi dünyanıza dönüp neyi beklediğinizi sorarsınız. Kale ve burada tanıştığı kimseler onu kaleye bağlayacak zincirler gibi işlev görmüştür. Eski komutanların hali Dragonun sonraki yaşamının bir temsili gibidir. Tıpkı G. W. Leibniz'in monadları gibi kaledekilerin hepsi ayrı bir bireyselliğe sahiptir. Yaşarlar ama aynı şeyi farklı şekillerde yaşarlar. Hepimiz bir şehrin kalesinde bir çöl ıssızlığının ortasında yaşamlarımızı tüketiyoruz. Mekânların adları, yerleri önemli değil önemli olan oralarda yaşanan duygu ve düşüncelerdir.

Genel olarak insanların, dünyanın pek çok yerinde yaşadıkları yaşamın niteliği birbirine benzemektedir. Günümüzde, kişinin üniversiteden mezun olduktan sonra çalışmaya başladığı bürosu, liseden sonra girdiği fabrikadaki işi, çalışmak için ailesinden uzak olan memuriyet yeri onun kalesi olmuş gibidir. Burada yapılan işlerin belli bir zaman sonra kişinin kendiliğinden yaptığı kendisine ruhen herhangi bir şey katmayan unsurlara dönüşmesi söz konusudur. Elbiseye dikiş, ayakkabıya boya, kumaşa desen çizmek gibi işler insanı kendisine yabancılaştıran ve insanın mutlu olmasını engelleyen bir

durum olarak karşımıza çıkar. Bunun temelinde bulunan şey yapılan işi nasıl yapacağına kişinin kendisinin karar veremeyip başkalarının belirlediği ilkeler çerçevesinde bunu yapması bunun sonucunda da özgürlüğünün elinden alınıp temel insani değerlerden uzaklaşmasıdır. Burada zanaatkârın işçiye dönüşüp emeğinin çeşitli anları arasındaki akıcı bağın ortadan kalkması söz konusudur. Çünkü bu bağ, fabrika işçisinin karşısındaki kayan bantta bağımsız bir şekilde şeyleşmiş biçimiyle çıkar. Üzerinde çalıştığı nesne işçinin iradesinden bağımsızlaşır ve bu alanı aynı keyfilikle terk eder. Kapitalist üretimde genel ilke bu şekildedir. Belli bir zaman sonra işçi, çalışma koşullarını değil, çalışma koşulları işçiyi kullanır hale gelir. Bu değerlendirme ilkin makineleşmeyle birlikte teknik anlamda elle tutulur bir gerçeklik kazanmıştır. İşçiler kendi hareketlerini bir otomatın sürekli aynı olan hareketiyle uyumlu şekilde makine kullanarak öğrenirler (Benjamin, 2018, 136). Bu belirttiğimiz gibi sadece fabrikalarla sınırlı kalmaz, kamu alanında çalışan insan kalabalığının tek örneğinde de kendini gösterir. Belli bir zaman sonra bu sadece iktisadi faaliyetlerde görülen bir durum olmaktan çıkar ve insanı ilgilendiren tüm toplumsal olaylarda kendini göstermeye başlar. Böylece yabancılaşmayla insan faaliyetlerinin nasıl dıştan, yabancı ve düşmanca bir şey olarak deneyimlendiğini, beden ve akıl için negatif etkilerini gözlemlemek mümkün olur. Yabancılaşma tecrübesi insanlığın kaçınılmaz bir parçası değil, insan etkinliğinin oluşturulma şekilleriyle ilişkilidir. Günümüzde dünyaya hâkim olan iktisadi düzenin bir sonucu olan kapitalizmdeki en büyük problemlerden biri olarak ortaya konulmuştur. Burada temel etmen kontrol dışındaki sistem algısı ve düşman olarak deneyimlediğimiz faaliyetlerimizdir (Swain, 2013, 1-6).

Başkalarının Hayallerini Yaşamaya Çalışmak

Tatar Çölü'nün en ilgi çeken yönlerinden biri romanın kahramanı Drago'nun umut ettiği şey aslında başkalarının uydurduğu bir şeydir. Başkalarının umutlarına tutunarak onu devam ettirmek istemiştir. Benzer şekilde çağımızda yaşayan insanlar da kendi umutlarını üretmez bir hale gelmiştir. Bu anlamda romanda sadece toplumsal ilkelerden hareketle yaşamının yetersiz olduğu ortaya konulmamış, hayallerin özellikle bizim bile olmayan hayallerin gerçekleşmesini beklemenin ne kadar kabul edilebilir bir durum olduğu da ifade edilmeye çalışılmıştır.¹

Yaşadığımız pozitivist veya bilim çağı olarak adlandırılan dönemde bir yönüyle düşünüldüğünde delilsiz bir hayale inanmak ahlaki ve bilimsel olarak yanlış bir tavidir. Bu yanlış davranışı kanıt olmamasına rağmen nasıl ve niçin devam ettiriyoruz? Burada eylemlerimizi belirleyen şey daha ziyade doğru olacağına bağladığımız inançların gerçekleşmesi sonucunda elde edeceğimiz başarı umudu olacaktır. Bu belki de bir asker olarak askerliğin özünde olan savaşmanın ve kahramanlığın elde edilmesidir. Asker olarak ölümü göze almayı sağlayan şey cesaret duygusudur. İnsanın ölümü göze alması şeklinde oluşan

¹ *Tatar Çölü*, M. Cervantes'in ünlü eseri *Don Kişot*'a emsal olarak gösterilebilir. Çünkü hayali düşmanla mücadele eden bir insan olan Don Kişot, tıpkı *Tatar Çölü*'nde asla gelmeyecek düşmanı beklerken hayallerini ve yaşamının anlamını kaybeden insanlara benzemektedir.

bu cesareti yaşamımızı biçimlendirirken aynı şekilde ele alamıyoruz. Sonuçta başta değiştirebileceğimiz şeyleri cesaret göstermediğimizden kadere ve yazgiya bağlanıp değiştiremeyeceğimizi düşünüyoruz. İnsanın boşa giden umutları sebebiyle umutsuzluğa düşmesi, kaderine teslim olarak yaşamının tamamlaması bir yönüyle Stoacı bir anlayış şeklini diğer yönüyle varoluşçu tarzın kendini ifade etmesini içermektedir. Adeta bireyin yaşamın içinde bir nesneye dönüşmesi, öznenin modern yaşamda gücünü tekrar Orta Çağ'daki gibi yitirmesi söz konusudur. Değişimin ve oluşun birey tarafından kendisinin dışında bir güce atfetmesi ve ondan beklemesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bir anlamda birey kendisini tarihe, şartlara ve duruma bırakmaktadır. Güç artık sizde değil yaşadığınız ortam ve oradaki ilişkilerinizin elindedir. Alışkanlıklar insanı belirlemektedir. Alışan bir canlı olan insan C. Darwin'in belirttiği gibi ortama uyum sağlar hale gelir.

Tekrarın Dayanılmaz Hafifliği

Tatar Çölü'nde istisnayı kullanarak, tekrarın insanlık durumundaki yerini aydınlatmaya çalışmak söz konusudur. Endişe ve umutsuzluk zamanlarında, dünyanın bizim için potansiyel olarak sahip olduğu şeyleri artık takdir edemeyeceğimiz zamanlarda, tekrar bize yeni ve derin anlam düzeyleri verir ve bizde merak uyandırır. Bu bizim psikolojik olarak bir yönüyle de olsa ruhsal sağlığımızı korumamıza yardım eder.

Bireyde tekrar, kişiyi kişiliğini uçup gitmekten ve olayların etkisiz elemanı olmaktan kurtaran bir özgürlük durumu olarak görünür. Çünkü romanın kahramanı Teğmen Drago kalede en son noktada kalmaya, evlenmemeye kendisi karar vermiştir. Kaledeki kişiler için sınırlı ve tekrarlayan düşünce, iletişim ve davranışların Drago'nun varoluşsal yapısını etkilemesi ve yaşanmış unsurların bu tekrarlarla kendisini etkisi altına alması doğal ve anlaşılır bir durumdur. Tekrarlanan yaşam günlük akışı aslında mutlu olunan bir durumu kendisinde bulundurulur. Umudun yani belirsizliğin insanda huzursuzluğa sebep olması söz konusudur. Yaşanan an bir güvenliği de içerir. Bazen yerleşik ve kalıcı düzeni sürdürmek daha huzur verici olabilir. Tekrar, bir gelişim ve bir özgürlük görevi, sadece yaşamdaki vuku bulan olaylara tepki verme özgürlüğüdür. *Tatar Çölü*'nde aynılık arayışı bakış açısına bağlı olarak mümkün olmayabilir. Şöyle ki, Heraklitosçu bir bakış açısıyla olaya yaklaştığımızda gerçekte bir tekrar yoktur. Bunun nedeni her şeyin farklılaşması değildir. Dünyadaki her şey tamamen aynı olsaydı bile gerçekte tekrar olmazdı. Çünkü gerçeklik sadece an dediğimiz zamanda mevcuttur. Görülen veya yaşanan şey farklılaşır. Her an yaşama, düşünceye eklenen şeylerle aynı şeyi yaşayamazsınız. Manevi gelişim ve dolayısıyla özgürlük arayışında tekrar alışkanlık olarak tanımlanır. Alışkanlık; kendinin farkında olmanın kaybolmasıdır. Davranışsal tekrarın, düşüncenin tekrarında amaç, kendinin farkında olma durumudur. Drago kendisinin nasıl bir durum içinde olduğunun farkındadır. Alışkanlığın, uyumu kolaylaştırması, bireyi kaygı/korkudan koruması söz konusudur. Tekrarlama, tanıma, hatırlama, iyileştirme, ustalık elde etme gibi günlük yaşamlarımızdaki fiillerimizde faydalı

olsa da bunun belli bir zaman sonra duraklama diyebileceğimiz gelişimin ilerlememesi ve olduğu halde kalmasına da sebep olabilir.

Kierkegaard'ın da belirttiği gibi; “Tekerrür de anın güvenliği vardır” (Kierkegaard, 2018, 14). Bu noktada Kierkegaard, *Tatar Çölü*'nde ifade edilen düşünceden farklı olarak umut ve tekrarı nitelik olarak birbirinden ayrı hatta zıt unsurlar olarak betimler. Kierkegaard'a göre umut denenmemiş bir kıyafet gibidir. Denenmediği için nasıl olacağı veya yakışıp yakışmayacağını bilmek mümkün değildir veya umut kişinin elinden kayıp giden güzel bir bakire gibidir. Tekerrür hiçbir zaman kendisinden bıkmayan sevilen eşittir. Umut etmek için genç olmak gerekir. Tekerrürü istemek için cesarete ihtiyaç vardır. Sadece umudu isteyen korkaktır. Tekerrürü isteyen insandır bunu farkına vardığında bilgili, derin bir insan haline gelir. Bu noktada tekerrürün yeni bir şey olması gerektiği düşüncesiyle kendisini avutmayan biri gerçekten mutludur (Kierkegaard, 2018, 14). Fakat insan bazen yaşamının bir düzen içinde olmasından sıkılabilir. Çünkü sürekli hareket ve değişiklik ister. Devam eden tekrarlar insanda hapsedilmiş olma duygusunu oluşturur. Bir de idealleştirilen ülküleri elde etme isteği var. Sıradan olmak değil kahraman olmak, alelade olmak değil başarılı olmak, olağan olmak değil olağanüstü olma isteği. Romandaki “Kale” bilinçli olarak kişinin kendisini hapsedtiği güvenli bir alanı ifade etmektedir. İnsan bir yandan güven, diğer yandan hareketi ister. Bu paradoksal durum insanoğlunun adeta genlerine kazınmış gibidir. Dinî anlatılardan bilimsel değerlendirmelere kadar pek çok alanda bu durumun ifade edilmesini görebiliriz.

Yaşamdaki dinginliğin ve durgunluğun devam etmesinin yolu bir şey yapmaya çalışmamaktır. Zaten insanın ruhsal durumu bu tekdüze yaşam içinde hiç değişmeyecekmiş gibi bir hissi verir. Çünkü bazen duygusal tavır veya yorulmuşluk bedeninin fiillerini etkiler ve şekillendirir. İçteki tükenmişlik hali sağlıklı bir bedene sahip olan insanlara kötürüm olmuş gibi hissettirip bir iş yapmak için herhangi bir mecal bırakmayabilir. Bu durumu değiştirmenin en etkili yolu, bireye yaşadığını hissettirecek olan şey hastalık, umutsuzluk halidir. Fakat böyle bir durum da bazen etkili olmaz. Adeta zihinde gelecekte oluşturduğumuz olayların gerçekleşmesini beklemek o günlerden uzağa düşmemizin sebebi olur. Bu aynı zamanda anın kaybedilmesi demektir. Yaşamın sürekli bir akış içinde olması nedeniyle aslolan yaşamı her şeyiyle yaşamak iken yaşamış gibi yapmak kendini gösterir. Bunu aşmak için kişinin zor olanı yani kendini ve dolayısıyla yaşamını sorgulaması gerekir. Çünkü Sokrates'in de söylediği gibi” Sorgulanmamış bir yaşam yaşanmaya değer”. Bu sorgulamanın kolay olmaması, kişiyi rahatsız etmesi hatta Sokrates'i ölüme götürmesi söz konusudur.

Yaşamda eserler, konuşmalar, fiiller gibi unsurların bir anlamı vardır fakat yaşamın kendisinin anlamı olup olmadığı tartışmalıdır. Bundan dolayı yaşamın anlamının olup olmadığının değil, yaşanmaya değer olup olmadığını sormak gerekir. Dolayısıyla değer ve anlam iki farklı şeydir. İkisini birbirine karıştırmamak gerekir (Comte-Sponville, 2020, 372). Sonuç olarak yaşama

anlamını veren ahlak, görev, siyaset vs. değildir. Aldığımız ve verdiğimiz sevgi kadar yaşam değer kazanır. Yaşamı bir anlamı olduğu için seviyor değiliz, yaşam biz onu sevdiğe anlamlı olur. Fakat sevgi anlam verse de zenginliğin, adaletin, ahlakın yerini tutamaz.

Sonuç

Acının, ıstıraptan kaçınan bu yaşamın sahteliğinde asla bulunmayan bir büyüklüğü vardır. Çünkü acı; umutsuzluktan ziyade, neşe ve huzur getiren başka bir sevgiyi tanımaya yol açabilir. Bireyin kurtuluşu kabul edilecek yeni bazı şeylerin gerçeğinde yatmaktadır. Bu da ancak kişinin kendi olmayı istemeye dalmasıyla başarılabilir. Yani sahici bir seçimde evrensel anlamda insani olanın tek kaynağı olarak bireye yoğunlaşır. Gerçek istenilene varma yolu sadece ve devamlı olarak derin ümitsizlik halinde bulunur. *Tatar Çölü*, sadece toplumsal ilkelerden hareketle yaşamının yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Yaşamın çoğunun altında yatan beyhudeliğin ve bayağılığın bir çağrışımını kendisinde bulundurmaktadır. Alışkanlıklar uyutucu ve uyuşturucu etkisine sahip unsurlara dönüşmektedir. Uyuşturucular; varlığın yokluğunu hissetmeye çalışmak gibidir. Yaşanılan yaşamda gösterilen ihtiyat çoğu zaman cesaretsizliğin bir türü olarak kendini ortaya koyar. Kaygının beslediği cesaretsizlik olarak belirir.

Modern zamanın bu şekilde getirdiği şartlar felsefenin konusu olduğu kadar edebiyatın da konusu olmuştur. İlerleyen zamanlarda edebiyat özellikle varoluş felsefesinin temel kavramlarını daha yoğun bir şekilde ele alıp açıklayacak gibi durmaktadır. Dolayısıyla edebiyat ve felsefenin biri diğerinin hizmetinde olan bir alan olarak değil hakikatin farklı formda ifade edildiği olarak görülmeye başlaması mümkündür. Burada en fazla söylenebilecek olan şey edebiyatın felsefi kavramların anlaşılmasını kolaylaştıran bir araç görevi görmesidir. Fakat bu, edebiyatın felsefenin veya felsefenin edebiyatın yerini tutacağı anlamına gelmez. İkisinden okuyucunun beklentisi farklıdır ve keyif veriyorsa birini diğeri yerine seçmek gerekli değildir. Edebiyat ve felsefenin aynı eserde birleşmesi -yukarıda isimlerini belirttiklerimizin dışında M. Montaigne, B. Pascal, F. Nietzsche gibi- mümkündür. Çünkü ikisinin de özü insanın varoluşuyla ilgili kavramları irdelemek olduğundan aralarında sıkı bir ilişki olması söz konusudur.

Kaynakça

- Benjamin, Walter. *Son Bakışta Aşk*. haz. Nurdan Gürbilek. çev. Ahmet Doğukan vd. İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Buzzati, Dino. *Tatar Çölü*. çev. Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: İletişim Yayınları, 2019.
- Comte-Sponville, André. *Büyük Erdemler Risalesi*. çev. Işık Ergüden. İstanbul: İletişim Yayınları, 5. Basım, 2019.
- Comte-Sponville, André. *Hayat Yaşamaya Değer*. Söyleşi: François L'Yvonnet. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

- Kierkegaard, Sören. *Ölümcül Hastalık; Umutsuzluk*. çev. M. Mukadder Yakupoğlu. Ankara: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2001.
- Kierkegaard, Sören. *Tekerrür: Deneysel Psikolojiye Tehlikeli Bir Teşebbüs*. çev. Zeynep Talay. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2. Basım, 2018.
- Swain, Dan. *Yabancılaşma: Marx'ın Teorisine Bir Giriş*. çev. Hande T. Urbarlı. İstanbul: Marx21 Yayınları, 2013.